

~~Koupil od
Darem od
V
Inv. čís.
Sign:~~
M. Rauscher
36.067

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
PRÁVNICKÉ FAKULTY UJEP
STARÝ FOND
Č. inv. *035525*

Kníhtlačiareň Ján Pocisk a spol., Bratislava.

*P*řehled tento vydávám pro své posluchače, by od nich o to požádán.

Již delší dobu, ještě před příchodem na bratislavskou fakultu, zabýval jsem se dějinami práva uherského se zvl. zřetelem k dějinám práva na Slovensku. Při pracích ve svém semináři i při státních zkouškách jsem se přesvědčil, že velmi málo pozornosti se věnuje u posluchačů bratislavské fakulty právě těmto dějinám. Vydávám proto tento přehled, aby se posluchači mohli stručně seznámit s hlavními poznatky o právních pramenech na Slovensku. Nepodávám nového a monografického zpracování, ač by některé části tohoto zpracování vyžadovaly. Jsem si také vědom, že ani celek ani jednotlivé kapitoly nejsou úplnými. Mým úmyslem je tímto přehledem spíše povzbuditi své posluchače k další práci. Proto připojuji přehled literatury a vydání pramenů. — Z týchž hledisek budiž práce má posuzována.

V Bratislavě, v prosinci 1929.

Prof. Dr. Rudolf Rauscher.

ÚVOD.

Dějiny právních pramenů jsou ovšem spoutány s vývojem právního řádu určité země. Líčiti dějiny právních pramenů v dnešní zemi slovenské lze jen v souvislosti s dějinami právních pramenů uherských, protože dnešní Slovensko tvořilo teritoriálně i právně s ostatními Uhrami celek. Lze však již v dějinách právních pramenů na Slovensku vyzdvihnouti některé charakteristické vývojové rysy, které odlišují právní vývoj na Slovensku od ostatních Uher. Nelze pominouti i zde, že vývoj právních pramenů se v severní Uhry často soustřeďoval, zvláště pokud jde o vývoj práv zvláštních.

Právní dějiny uherské ve vědecké literatuře uherské jsou děleny pravidelně na tři vývojová období, nehledíc k období počátečnímu, které počíná usazením Maďarů v Uhrách až do roku 1000. Prvým obdobím historickým právních dějin uherských je období od r. 1000 až do r. 1308. Druhým je doba do r. 1608, t. j. do doby, kdy ustaluje se forma uherského sněmování rozdělením obou sněmoven. Třetí období je konečně doba od r. 1608 do r. 1848, t. j. do doby nové ústavnosti. Tak dělí právní dějiny hlavně badatelé maďarští. Někteří z nich nalézají ještě dělítku další, zdůrazňující rok 1514 a pak 1711 a konečně i rok 1791.

Jinak dělí je badatelé čeští. Kadlec rozdělil ústavní dějiny Uherska na tři období: na dobu od založení uherského státu až do počátku XIV. století, do vymření dynastie Árpádovců, druhé období u Kadlce sáhá až do r. 1526, třetí do roku 1848. Prvé období podle Kadlce vyznačuje se absolutní mocí panovnickou, jež teprve ve XIII. století je omezována vyvinující se šlechtou. Období druhé, od r. 1301 do r. 1526, je dobou různých dynastií v Uhrách a je charakterisováno vyvíjícím se stavovstvím. Období třetí je vyplněno zápasem

M/ Kádlec
1000-1308
1308-1608
1608-1848
B/ Čiší
1301-1526
1526-1848

mezi dynastií a stavy, kdy dynastie snaží se zavést absolutismus.

Krofta pokusil se o nové rozdělení uherských dějin ústavních. Kromě doby úvodní o Slovensku před spojením s Uherskem, probírá nejprve dobu nejstaršího státního zřízení uherského až do konce století XII. Pak následuje doba od XII. století do r. 1526 o vývoji stavovství v Uhrách. Období další jest od r. 1526 do r. 1687, kde vyličen je rozvoj stavovských práv v Uhrách a konečně období poslední od r. 1687 do r. 1848 zachycuje vítězství dynastie nad právy stavovskými.

Bylo již upozorněno také od nás, že právní vývoj uherský je jen odleskem právního vývoje ve střední Evropě vůbec a lze tudíž použití dělítka na právní dějiny uherské, podle kterého lze rozdělit právní vývoj ve střední Evropě vůbec. I v Uhrách jeví se právní vývoj původně jako vývoj státu patrimonálního se silnou mocí panovníka a slabou mocí obyvatelstva. Teprve na počátku XIII. století začíná se organisovati šlechta a nabývá ihned pozoruhodného významu proti panovníkovi. Od počátku XIII. století počíná tudíž druhé období právního vývoje uherského, které vyznačuje se vyvíjejícím se stavovstvím. Tento vývoj, v němž leckdy ještě proniká moc panovnická nad mocí stavovskou, trvá do konce stol. XV. Od této doby stát uherský je monarchií stavovskou se silně omezenou mocí panovnickou až do r. 1687, kdy dynastie pokouší se s částečným aspoň úspěchem omeziti stavy a zavést absolutismus. Období toto končí r. 1848, kdy zavádí se nová ústavnost v Uhrách.

Podle tohoto rozdělení dělí se ústavní dějiny uherské, a tudíž i dějiny právního vývoje na Slovensku, na čtyři období.

I. Prvé období začíná počátečním vývojem státu v Uhrách až do počátku XIII. století.

II. Druhé období trvá od počátku XIII. století až do r. 1687, při čemž vývoj od počátku XIII. století do konce století XV. je charakterisován vyvíjejícím se stavovstvím.

III. Třetí období od r. 1687 do r. 1848 je dobou vyznačující se absolutistickými snahami uherských panovníků.

IV. Období čtvrté od r. 1848—1918 je dobou nové ústavnosti.

Je přirozeno, že nalezneme i zvláštní charakteristiku právních pramenů pro každou z uvedených dob. V nynějším přehledu však nebudeme líčiti vývoj pramenů podle jednotlivých období. Neboť trpěla by tím přehlednost, o níž usilujeme. Ovšem, že i tak budou patrný některé vývojové rozdíly.

Právo uherské shoduje se s jinými právy středověkými v tom, že jeho pramenem právním je ve velké míře právní obyčej. Je tomu tak zvláště v právu soukromém. V právních památkách, a zvláště v Tripartitu, je tento právní obyčej velmi zdůrazňován a jeho povaha vysvětlována. Význam právního obyčeje stoupá také tím, že uherské právní prameny trpí nedostatkem právní kodifikace.

Právo uherské zná, rovněž jako jiná práva, rozdělení na právo zemské, t. j. právní předpisy pro dva vyšší stavy, a na práva zvláštní, zvláště právo městské. Kdežto v právu zemském uplatňují se prvky slovenské, v právech zvláštních (zvláště v právu městském) vyskytují se vlivy práva německého, často ovšem prostřednictvím zemí českých a polských.

LITERATURA. Steinacker: Über Stand und Aufgaben der Ungarischen Verfassungsgeschichte. Mitt. d. Inst. f. ö. G. XXVIII. — Kadlec: Einige Bemerkungen über das ungarische und böhmische Staatsrecht. Jahrbuch d. intern. Vereinigung sv. VIII. (1905). — Píč: O methode dejepisu Slovenska, Slov. Pohl. I. — Krofta: O úkolech slovenské historiografie 1925. — Krofta: Čtení o ústavních dějinách slovenských. — Chaloupecký: Československé dějiny Č. Č. H. 1922. — Hanel: O pojmu i objemu historie práva rakouského. 1880. — Rauscher: Slovenské právní dějiny v rámci dějin práva ve střední Evropě. 1927. — Kadlec: Stručný přehled historické a právně historické literatury maďarské. Sborník věd práv. a stát. VII.

První, kdo pojednával o právních pramenech uherských, byl Štěpán z Vrbovce ve svém Tripartitu v Prologu, v úvodních titulech I., II. a III. části. Srov. Schiller: A Hármaskönyv jogforrástana (1902). — Illés József: Bevezetés a magyar jog történetébe. A források története (1910). — Schuler Libloy: Siebenbürgische Rechtsgeschichte I. Geschichte d. siebenb. Rechtsquellen (1854). — Luschin v. Ebengreuth: Österreichische Reichsgeschichte des Mittelalters (1914), str. 465 n. — Bartal Georg de Beleháza: Commentariorum ad historiam status jurisque publici Hungariae libri XV. (1847), zvl. str. 3.—63. — Krajer: Die ursprüngliche Staatsverfassung Ungarns seit der Gründung des Königthums bis zum J. 1382, (1872). — Virozsil A.: Das Staatsrecht des Königreichs Ungarn (1866). — Wenzel G.: Magyarországnak jogtörténetének rövid vázolata (1872). — Ladányi G.: A magyar királyság alkot-

mánytörténete a szatmári békekötésig (1872). — Ladányi G.: Magyar alkotmány története (1873). — Hajnik Em.: Magyar alkotmány- és jogtörténelem (1872). — Kosutány J.: A magyar alkotmány- és jogtörténelem tankönyve (1895). — Hajnik: Egyetemes európai jogtörténet (1899). — Timon Ákos: Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte (1909). — Marczali: Ungarische Verfassungsgeschichte (1910). — Király J.: Magyar alkotmány- és jogtörténet (1908). — Kadlec: Uherské ústavní dějiny (1907). — Almási: Ungarisches Privatrecht I. (1922). — Hóman Bálint: A forráskutatás és forráskritika története (1925).

1000 - 1038
1038 - 1041
1041 - 1044

§ 1. LEGENDY A LETOPISY.

O nejstarších právních dějinách uherských dozvídáme se z kronikářských a letopisných děl byzantských i řeckých, arabských, slovanských i německých. Díla tato pojednávají o některých otázkách státního zřízení uherského v nejstarší době jen z hlediska zahraničních pozorovatelů. Takovými zprávami jsou na př. zvláště zprávy dvou byzantských císařů Lva VI., zvaného Moudrého, a Konstantina VII. Porphyrogenneta.

Z domácích pramenů mají pro poznání právní význam i legendy svatoštěpánské, zachované v rukopisech z konce XII. a z počátku XIII. století. Nejstarším zpracováním života sv. Štěpána je t. zv. Legendamajor, jejímž autorem je Čech z družiny Radly-Astrika. Přepřacováním této kroniky vznikla legenda Hartvíkova: Hartvici episcopi Vita sancti Stephani regis, zpracovaná za krále Kolomana na počátku XII. století. Koncem XII. a začátkem XIII. století vzniklo nové přepřacování legendy o sv. Štěpánovi, t. zv. Legendaminor.

Důležitější pro právní dějiny Uherska a zvláště také i pro zprávy o některých otázkách veřejnoprávních jsou letopisy. Nejstarším letopisem, svým původem spadajícím do doby sv. Ladislava, je kronika t. zv. Gestahungarorum Vetera. Kronika tato zachovala se však jen v textech kronik pozdějších ze XIII. a XIV. století a text její byl však rekonstruován. Pro právní dějiny na Slovensku ve starší době je důležitá t. zv. kronika Anonymova z počátku XIII. století, kde líčí se zvláště vznik říše uherské a charakterisuje se původní vláda uherských vládců. Zvláštní význam pro území Slovenska má i kronika z v. uhersko-polská:

Chronicon mixtum Ungarorum et Polonorum, neboť v ní líčí se panství Boleslava Chrabrého v severních Uhrách a jsou zde i zprávy z doby starší. Kronika ta zachovala se nám v rukopisech XIV. a XV. století.

Z jiných kronik pro právní dějiny na Slovensku zvláště jest ještě uvéstí kroniku Šimona de Kézy: *Gesta Hunnorum et Hungarorum*. Je ovšem řada kronik dalších, které čerpají z kronik právě uvedených. Vznikají v době pozdější a nemají již tak značného významu pro právní dějiny proto, že je dostatek pramenů jiných, zvláště již právně-historických.

LITERATURA. Marczali H.: *Ungarns Geschichtsquellen im Zeitalter der Árpáden*, Berlin 1882. — Kaindl: *Studien zu den ungarischen Geschichtsquellen*. Archiv f. österr. Gesch. 81—82, 85, 88. — Wattenbach: *Deutschlands Geschichtsquellen II. sv.* — Kętrzyński: *O kronice węgiersko-polskiej*, 1897. — Hóman Bálint: *A Szent Lászlókorí Gesta Ungarorum és középkori történetirásunk*, 1923. — Sebestyén Gyula: *Ki volt Anonymus*, 1898. — Sebestyén Gyula: *A magyar honfoglalás mondái 1904/5.* — Chaloupecký: *Staré Slovensko 1923.* — Chaloupecký: *Sv. Svorád, Prúdy VI.*

VYDÁNÍ. Endlicher: *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana* (1849), vydal kroniku Anonymovu, Šimona de Kézy, legendy Svatoštěpánské i legendu Hartvíkovu. Legendu uherskopolskou vydal Bielowski v *Mommenta Poloniae historica sv. I.* a pak Kętrzyński I. c. O ostatních vydáních srov. Chaloupecký: *Staré Slovensko*, str. 316.—327.

§ 2. KRÁLOVSKÉ DEKRETY.

A. Královskými dekrety, zachovanými z prvního vývojového období právních dějin uherských, jsou nazývány právní památky, které se formálně i obsahově liší od královských dekretů XIII. a následujících století. Z prvního období až do počátku XIII. století zachovaly se nám dekréty sv. Štěpána, sv. Ladislava a Kolomana. Všechny tyto právní památky jsou souborem právních předpisů, které vydává panovník. Jsou v nich zmínky, že vydávány jsou za účasti královské rady, nebo na shromážděních královských úředníků, prelátů a lidu. Ale účast těchto osob není aktivní, nýbrž předpisy ty jsou přítomným osobám jen vyhlášovány.

Od vlastních královských dekretů v době pozdější liší se dekrety Štěpánovy, Ladislavovy a Kolomanovy i zachovanou formou. Jen část zachovaných textů obsahuje v původní formě právní předpisy, jak byly vydány panovníkem.

I. Dekréty sv. Štěpána zachovaly se nám ve dvou rukopisech: v textu C. J. H.*), který se opírá o rukopis v t. zv. Codexu Ilosvayově a v rukopisu Admontském, který objevil Wattenbach. Oba texty zachované se velmi od sebe liší.

1. Text z rukopisu prvního (Codex Ilosvayův) sestává ze dvou částí a dekréty rozpadají se zde ve dvě knihy. Prvá kniha je napomenutí sv. Štěpána dané Emrichovi, synu jeho. Kniha tato obsahuje úvod a deset kapitol. V nich dává svatý Štěpán svému synu poučení o vládě a spravedlnosti a zdůrazňuje se v nich zachování katolické víry a katolické organizace v Uhrách. Tato napomenutí nejsou v pravém slova smyslu dekretem královským, neboť jsou vlastně projevem královským pouze k svému synu. V literatuře byl dříve spor o to,

*) C. J. H. = Corpus Juris Hungarici, o němž srovnej níže v § 3.

kde sv. Štěpán nalezl k nim vzor a soudilo se, že jsou nápodobním podobných napomenutí císaře Basilia. Mínění toto bylo opuštěno. Přes tuto svou povahu jsou napomenutí sv. Štěpána důležitým pramenem právním pro dobu současnou.

Druhá kniha je vlastním dekretem královským a kromě předmluvy skládá se z 55 kapitol. Obsahuje rovněž předpisy, které týkají se církevně-právních poměrů, práva veřejného, soukromého a více trestního a procesního.

2. Druhý text z rukopisu kláštera admontského neobsahuje napomenutí sv. Štěpána. Vlastní královský dekret dělí se pak na dvě části. Obsahově liší se od rukopisu prvního. Rukopis admontský je důležitý také tím, že pochází již ze století XII. a je tudíž velmi blízkým době sv. Štěpána.

Na obsah dekretů sv. Štěpána mělo vliv zákonodárství francké říše (Capitularia regum Francorum) a církevní zákonodárství, odkudž četná ustanovení jsou přímo přejata. Rozbor jejich po této stránce podal Endlicher a Krajner.

II. Dekrety sv. Ladislava zachovány jsou v textu uveřejněném v C. J. H. Skládají se ze tří částí (kniha), které se svým vznikem i svou povahou od sebe liší. Prvá kniha, či první dekret sv. Ladislava, čítá 42 kapitol. Obsahuje usnesení synody Sabolčské z r. 1092 a svým obsahem týká se předpisů církevních zvl. disciplinárních. I tato část čerpá z církevního zákonodárství a ze zákonodárství franckého. Druhá kniha nebo druhý dekret sv. Ladislava je vlastně usnesením šlechty, která se sešla na shromáždění na Sv. Hoře, patrně rovněž na počátku vlády sv. Ladislava a obsahuje předpisy trestně-právní o krádeži a o usmrcení člověka. Čítá 18 kapitol. Třetí kniha nebo třetí dekret sv. Ladislava čítá 29 kapitol. Vznikla později než první, předcházející části (kniha). Obsahuje rovněž ustanovení hlavně trestně-právní, částečně i z veřejného práva. Pokud jde o předpisy trestně-právní, zmírňují se jimi předpisy obsažené v části druhé. Původem svým tato třetí část není ani vlastně královským dekretem, nýbrž sestavením, snad prací soukromou, různých zákonných předpisů a různých královských dekretů.

III. Dekrety Kolomanovy jsou oproti předcházejícím opět právní památkou svého druhu. Ač mluví se o krá-

lovských dekretech, jde při této právní památce o sestavení různých královských zákonů a usnesení synodálních v celek. Tyto dekreta skládají se z dvou knih. Prvá obsahuje 84, druhá 15 kap. V první knize je předmluva, ze které je jasno, že při dekretu Kolomanově jde vlastně o dílo soukromé. Autorem jeho byl mnich Alberich, který na popud arcibiskupa ostříhomského Seraphina, sestavil v první knize usnesení uherských velmožů z r. 1096. Z předmluvy autorovy však plyne, že použil v první knize i jiných usnesení uherské šlechty a sestavil je v celek. Obsahem týká se tato kniha otázek veřejného práva, hlavně otázek církevně-právních, dále práva procesního, trestního i soukromého.

Předlohy druhé knihy, podle různých zachovaných jejích rukopisů lze zjistiti a obsah její lze rozdělit na dvě části:

1. Prvá část (kap. 1. až 3.) obsahuje židovský zákon Kolomanův. (Prvá kapitola počíná slovy: Colomanus etc. Hanc legem dedit judaeis in regno suo commorantibus.)

2. Druhá část (kap. 4. až 15.) obsahuje usnesení druhého koncilu církevního, konaného v Ostřihomi.

Obsah této knihy ovšem plyne již z uvedených pramenů. Týká se nejprve právního postavení židů a obsahuje pak předpisy církevního rázu.

B. Královské dekreta XIII. století nejsou ještě zákony ve vlastním slova smyslu. Teprve koncem XIII. století objevují se počátky zákonodárné moci sněmu. Královské dekreta XIII. století jsou vydávány jako privilegia, která jsou poskytována šlechtě a duchovenstvu a pouze tím liší se od ostatních královských privilegií, která jsou vydávána jednotlivým osobám, po případě skupinám osob při kolonizaci. Tato jejich obsahová stránka patrná jest i na stránce zevnější.

1. Prvním královským dekretem z počátku XIII. století je t. zv. Zlatá bulla Ondřeje II., z r. 1222. Je stilisována jako privilegium, které uděluje panovník šlechtě, aby stanovil její práva a odstranil křivdy, které byly na jejích právech spáchány. Kromě úvodu skládá se z 31 článku. Ačkoli byla vydána, podle ustanovení samé bully, v sedmi exemplářích, nezacho-

vala se nám v originále, nýbrž v opisu z r. 1318. A proto ovšem byla brána i její pravost v pochybnost. Nyní pokládá se za listinu pravou. Zlatá bulla Ondřeje II. byla později potvrzována od králů uherských, poprvé stalo se tak r. 1351.

2. Z doby Ondřeje II. pochází druhý jeho dekret královský z r. 1231. I tento dekret je stilisován ve formě privilegia. Obsahuje ve velké své části ustanovení Zlaté bully z r. 1222. Skládá se z 35 článků a je na jeho ustanoveních patrný již vliv duchovních velmožů, kteří uplatnili své postavení k velmožům světským. I v sankci jeho je to patrné, neboť *ius resistendi* již zde není, nýbrž jen kladba církevní arcibiskupa ostříhomského, nezachová-li král a jeho potomci ustanovení tohoto dekretu. Je zajímavé, že dekret tento nebyl pojat v C. J. H., i když později byl objeven a vydán. Totéž platí i o ostatních královských dekretech ze XIII. století, které rovněž, ač byly později nalezeny, nebyly v pozdější vydání C. J. H. zařazeny.

3. Neboť roku 1267 vydal Běla IV. spolu se svými syny Štěpánem, mladším králem a vévodou Sedmihradským, a Bělou mladším, vévodou Slavonským, dekret, který skládá se z 10 článků a obsahuje vlastně zkrácenou Zlatou bullu Ondřeje II., s některými změnami. I zde je uvedena sankcí kladba ostříhomského arcibiskupa.

4. Roku 1290 vydal Ondřej III. dekret, který vyznačuje se tím, že byl vydán především po korunovaci králově a za druhé, že byl vyhlášen za souhlasu duchovních i světských velmožů ve St. Bělehradě (*consensu venerabilium patrum archiepiscoporum, episcoporum, baronum, procerum, et omnium nobilium regni nostri*). Je také obsáhlejší, neboť čítá 41 (34)* článků. Král zaručuje zde ochranu církvi i právnímu řádu v zemi. Oproti Zlaté bulle Ondřeje II. však obsahuje řadu podrobných ustanovení o právním a ústavním zřízení v Uhersku a i v Sedmihradsku.

5. Posledním dekretem z XIII. století je dekret z r. 1298. Dekret tento odlišuje se od ostatních svým vznikem i svou stránkou formální. Vznikl na shromáždění duchovních osob,

*) Podle rozdělení různých vydavatelů.

jichž usnesení bylo schváleno světskými velmoži a králem. Nejen, že jde tu o případ, kdy vzniká dekret iniciativou shromážděných osob na sněmu, ale i po stránce formální dělí se dekret na dvě části. Dekret tento zachoval se nám ovšem z přepisu z r. 1440 od Vladislava I. Obsahuje 80 článků. Prvých 44 článků jest považovati za usnesení sněmovní, druhé články jsou připojeny jako prováděcí ustanovení krále a světských velmožů.

Obsah tohoto dekretu královského je ovšem velmi obsáhlý. Týká se právního postavení krále a jeho dvora, práv duchovních osob, práv šlechty, mincí, cel, otázek práva trestního, práva soukromého, práva procesního, zvláště exekučního.

C. Právní památky, které nazývají se dekrety ve XIV. století, jsou opět právními památkami zvláštního druhu. Nastoupením Anjouvců nastal v Uhrách absolutismus, který nepřipouštěl rychlého rozvinutí sněmů, jako tomu bylo v okolních státech. Proto ovšem nejen, že nevyskytá se mnoho právních památek ze XIV. století, v nichž se účastní na tvorbě práva král a šlechta, ale i ty, které se zachovaly, nejsou četné. Z doby Karla Roberta je zachován t. zv. dekret z roku 1342, který dekretem královským vlastně ani není. Je to smlouva mezi králem a hradským hrabětem oravským Hippolitem, jemuž se pronajímá úřad v komoře kremnické za souhlasu prelátů a baronů na jeden rok. Byť by tudíž tato právní památka byla zařazena v C. J. H., není dekretem královským ve vlastním smyslu, má přece jen zvláštní význam právě pro Slovensko. Z roku 1351 zachovány dekret krále Ludvíka I. podobá se spíše královskému privilegiu než dekretu, který byl vydán za součinnosti šlechty a duchovenstva. Ludvík v tomto dekretu potvrzuje Zlatou bullu Ondřeje II., kromě jejího článku IV.

D. Oddoby Sigmunda I. začíná se ustalovati sněmování a zároveň ovšem ustaluje se forma královských dekretů, které obsahují pak usnesení sněmovní. Usnesení sněmovní je shrnuto v jednotný celek, rozděleno v jednotlivé články (artikuly), opatřeno úvodem a závěrem, a slavnostně je

prohlašováno ve formě privilegia od krále. V úvodu tato zvláštní povaha je vytýkána. Dekret obsahuje tudíž veškerá usnesení, která se během určitého zasedání sněmovního stala. Jeho obsah týká se tudíž usnesení z práva veřejného, soukromého, trestního i procesního, aniž by usnesení, týkající se určitých právních oborů byla oddělována. Jednotlivé artikuly vytýkají se jako zákonné články a mohou býti rozděleny dále v paragrafy. Cituje se Čl. VII : 1514 § 2. neb 1514 : 7 § 2. Někdy se uvádí, kolikátý dekret to jest, který týž král za své vlády vydal.

V závěru vytýká se králova sankce, t. j. přivěšení královy pečeti k dekretu. Této sankce je nezbytně třeba. Dekret královský se pak zasílá jednotlivým komitátům, po případě i jednotlivým osobám i městům.

Od pravidelných královských dekretů odlišovala se od doby Ladislava r. 1453 t. zv. *decreta regni*. Tyto dekrety království podobaly se jiným královským dekretům, obsahovaly však vše, na čem stavové se shodli v době interregna a co předložili panovníkovi ku potvrzení při jeho volbě na trůn.

V době pozdější volební kapitulace králů uherských jsou vydávány ve formě inauguračních diplomů, které jsou zpravidla vtělovány v prvý článek prvního královského dekretu panovníkem vydávaného.

Úředním jazykem královských a sněmovních dekretů jest až do první poloviny XIX. století latina. Zákonodárství vůbec děje se jen jazykem latinským až do doby, kdy 3. článkem z r. 1832—36 byla prohlášena maďarština za jazyk zákonodárství. Přece však ještě r. 1836—40 jsou vedle maďarského textu uveřejňovány zákony v latinském překladu.

Výminku tvoří Sedmihradsko, kde r. 1565—1714 jsou sepisovány zákonné články maďarsky. Také *Approbatæ constitutiones regni Transsylvaniæ et partium Hungariæ adnexarum* z r. 1663 a pak *Compilatæ constitutiones* z r. 1669 byly sepsány v jazyku maďarském značně promíšeném zmaďarisanými formami latinskými. Od r. 1714 jsou však v Sedmihradsku zákony opětně latinské.

VYDÁNÍ. Zákony Štěpánovy, Kolomanovy a Ladislavovy, jednak v C. J. H., jednak Endlicher, Die Gesetze des heil. Stefan. — Endli-

cher: *Rerum Hung. Monumenta Arpadiana*. — Marczali: *Enchiridion*. — Zavodszky: *Szent István, Szent László és Kálmán király törvényei*. — Zlatá bulla Ondřeje II. jednak v C. J. H., jednak Endlicher: *Rerum Hung. Monumenta Arpadiana*. — Marczali: *Enchiridion*. Dekrety z r. 1231, 1267, 1290, 1298 vydány od Kovačiče v. *Sylloge*. Další dekreta jednak v C. J. H., jednak u Kovačiče, *Sylloge* a u Kovačiče: *Vestigia comitorum a Supplementum ad Vestigia* a rovněž i J. Kovačič: *Monumenta veteris legislationis Hungariæ* (1815).

LITERATURA. Endlicher: *Die Gesetze des heiligen Stefan*. Ein Beitrag zur ungar. Rechtsgeschichte, Wien 1849. — Krajer: *Die ursprüngliche Staatsverfassung Ungarns* (1872). — Szlemenics: *Törvények története az Árpádok korában* (Akad. Évk. VI.). — Békefi Reming: *Szent István király intelmei*. (Századok 1901). — Pauler: *Szent István és alkotmányai*. (Századok 1879). — Engel: *Geschichte des ungarischen Reiches I*. — Timon: l. c. str. 311.—316. — Památky uherských sněmů od r. 1526 jsou vydávány ve sbírce *Monumenta comitalia regni Hungariæ*. (Fraknoi-Károlyi).

Maďarsko 1382-1386
Trávnice 1317-1437
Altkunst 1437-1439
Ladislav 1440-1457

Belau zach. et.

§ 3. PRÁVNÍ KODIFIKACE.

I. Právní řád v Uhersku zakládal se na právu obyčejovém a na zákonech jednotlivě vydávaných v královských dekretch. Nebylo dosti jasného přehledu nejen o právních předpisech, obsažených v těchto dekretch, nýbrž ani ne v právním obyčejí. Jako v jiných zemích, na př. v zemích českých, vznikají v XV. století pokusy kodifikovati právo. Děje se tak tudíž v srovnání s jinými zeměmi dosti pozdě. R. 1439:1 slíbil král Albrecht, že staré zákony a obyčeje království a svobody duchovních i světských osob s radou prelátů, baronů a šlechticů obnoví, doplní a opraví a v dekretu z téhož roku v čl. 4. se zavázal, že všechny škodlivé novoty odstraní. Jak a zda tento slib byl prováděn, není známo. Ale r. 1486 vydal král Matyáš královský dekret, který liší se od ostatních královských dekretů obsahem i významem. Je zván *Decretum Maius*. V pořadí Matyášových dekretů v C. J. H. je šestým jeho dekretem. Král Matyáš v úvodě a v závěru k tomuto dekretu prohlašuje, že se má pokládati za věčný královský dekret, statut a za právo psané (*ius scriptum*), které má trvale platiti. Tím liší se od ostatních královských dekretů. *Decretum Maius* čítá kromě úvodu 78 článků a je tudíž i objemem odlišné. Obsahuje předpisy z práva veřejného, soukromého, trestního, ale hlavně procesního. Zakládá se na dosavadních dekretch královských, především na dekretch Matyášových. Zavádí ovšem některé novoty (na př. čl. 18. zrušuje souboj jako důkazní prostředek). Nejdůležitější byla klausule, která zaručovala tomuto dekretu věčné trvání (*clausula perpetuae sanctionis*).*) Význam tohoto dekretu je patrný

Matyáš 1486
1492

*) Art. Art. 78 § 2. Quos quidem articulos, sive capitula, nos Matthias rex prae-fatus, cum supradictis dominis praelatis, baronibus, proceribus, et caeteris nobilibus electis. totum scilicet hoc regnum repraesentantibus...

z toho, že byl také ještě v době Matyášově vydán tiskem. Klausule věčného trvání však nezaručovala mu trvalé platnosti. Neboť již dva roky po smrti Matyášově byl tento dekret zrušen a Vladislav vydal nový dekret, který nazýval se rovněž *Decretum Maius* z r. 1492. Dekret tento čítá 108 článků a na mnohých místech výslovně zrušuje novoty, které zavedl král Matyáš.

1492

Neuspořádaná vláda Vladislava Jagielonského dala opětně podnět k tomu, aby se žádala od stavů na sněmech úprava právního řádu. Žádalo se především: 1. sebrání všech platných královských dekretů a 2. sepsání obyčejového práva v zemi platícího. Žádá se tak r. 1498 : 6 a r. 1500 : 10, § 5. V té době již sepsání práva obyčejového svěřeno osvědčeným rukám Štěpána z Vrbovce. Sebrání všech platných královských dekretů se však neuskutečnilo.

Stephanus de Werbewsz
Verbovcz

II. Štěpán z Vrbovce (Stephanus de Werbewsz [Verböczl]) pocházel ze zemanské rodiny, patrně z Ugočského komitátu. Rodiště i rok jeho narození jsou sporny. Patrně narodil se mezi rokem 1460 až 1470. O prvých letech Verböczyových není mnoho známo. Dostalo se mu jistě znamenitého vychování a vzdělání. Snad studoval i na cizích universitách, hlavně italských, snad navštěvoval i vysokou školu v Bratislavě (Prešpurce), která v době Matyášově byla zřízena. Znal několik jazyků, mezi jiným snad i ruský. Verböczy velmi brzy začal se účastniti veřejného života, snad jako zástupce ugočského komitátu na sněmě. Jisto jest, že r. 1498 jest notářem královského soudního dvora. Badatelé přičítají mu již v té době vliv na koncipování některých sněmovních dekretů, zvláště těch, které svědčily ve prospěch nižší šlechty. R. 1502 stal se královským protonotářem Petra, hraběte svatojurského a pezinského, který byl zároveň sedmihradským vojvodou.

pro perpetuo regni ipsius decreto, et statuto, ac pro lege, et iure scripto tenendos, et duraturos, sancimus, stabilimus, autorisamus, authenticamus et confirmamus: atque ad eorundem observationem universos successores nostros reges, et item totum hoc regnum sic obligamus, ut nullo unquam tempore, neque scilicet in novorum regum electione vel coronatione, sed neque in diaetis seu congregationibus generalibus, vel particularibus regnicolarum, quicquam ex illis variare, seu mutare liceat, sed in omnibus clausulis et punctis inconcusse et inviolabiliter observentur.

V tomto úředním postavení Verbőczy neobyčejně získal na zkušenostech, nebo koncipoval i tekst sněmovních dekretů. Snad koncipoval i památný dekret Rákošský z r. 1505.

Roku 1514 dokončil své dílo Tripartitum. Když však dílo jeho se neuzákonilo a když r. 1515 zanikla naděje, že dostane se na trůn uherský národní král, Verbőczy vzdal se úřadu protonotáře a odebral se k sedmihradskému vojvodovi Janovi Zápolskému, ku kterému ho poutaly i rodinné poměry. R. 1517 však vrátil se do Budína a zastával vysoký úřad královského personála (personalis praesentiae regiae in iudicis locumtens). Sama doba přála Verbőczymu, aby se politicky uplatnil, neboť zvláště otázka turecká ohrožovala současně samu existenci Uher. Verbőczy usiluje o posílení boje proti Turkům a je v čele poselstva, které ubírá se i k papeži i k císaři římskoněmeckému.

Sílu vojsk uherských podkopávala nesvornost uvnitř země a hlavně zápolení mezi šlechtou vyšší a nižší. R. 1525 odhodlala se šlechta nižší k revoltě a sjela se sama na sněm v Hatvanu. Na něm byl Verbőczy zvolen palatinem. Dlouho však nezastával nejvyšší hodnosti po královi. R. 1526 strojila mu vyšší šlechta úklady a proto Verbőczy prchá, byv prohlášen doma zrádcem, a sněm dosadil opětně palatina Báthoryho. Verbőczy uprchl k Zápolskému, který stal se králem jedné části Uher. Zastával u něho úřad kancléře. Když Turci zmocnili se Budína, stal se Verbőczy nejvyšším soudcem Maďarů pod tureckým panstvím. Mezi rokem 1541 a 1542 Verbőczy zemřel, neznámo z jakých příčin, snad smrtí přirozenou, snad byl zavražděn tureckým pašou budínským.

Verbőczy proslavil se ovšem nejvíce svým dílem. Podnět k tomu, aby dílo bylo sepsáno, dal sněm i král Vladislav. Již r. 1498, 1500 a 1504 objevují se ve sněmovních usneseních články, které vyzývají, aby byly především sebrány veškeré královské dekrety a aby sestaveno bylo také právo obyčejové, které v Uhrách platilo, dosud však v žádném zákoně sebráno a vydáno nebylo. Počátek, kdy začal sepisovati Štěpán z Vrbovce své dílo, jest tudíž asi rok 1498, po případě 1504. Byl s dílem hotov r. 1514, kdy předložil je sněmu. Sněm zvolil desetičlennou komisi, aby prozkoumala toto dílo, které Štěpán z Vrbovce nazval sám Tripartitum opus juris

consuetudinarii in clyti regni Hungariae partiumque adnexarum.

Dílo Štěpána z Vrbovce bylo potvrzeno sněmem. O tomto potvrzení zmiňuje se čl. 63. dekr. z r. 1514. Král potvrdil Tripartitum královskou listinou, k níž však nebyla přivěšena královská pečeť a potvrzující listina nebyla asi určena veřejnosti. Král slíbil ústně, že dílo Štěpána z Vrbovce rozešle napsané na pergameně do jednotlivých komitátů. K rozeslání však nedošlo.

K úplnému uzákonění Tripartita nedostávalo se tudíž řada náležitostí a zvláště nebyla splněna podmínka řádné publikace. A jest tudíž považovati Tripartitum za sbírku právní, zpracovanou osobou soukromou, která nabyla později plně významu zákona.

Štěpán z Vrbovce sám svým nákladem vydal své dílo r. 1517 ve Vídni. Vydání své opatřil předmluvou čtenářům, dále připojil potvrzující list královský, který si opatřil, byť nebyl vydán, a konečně otiskl zde i dedikaci králi. V předmluvě čtenáři Štěpán z Vrbovce podává nám historii svého díla. Zvláště je zajímavé, jak odůvodňuje okolnost, že Tripartitum nestalo se zákonem. Král Vladislav slíbil, že rozešle Tripartitum do všech komitátů, nečinil prý však toho z toho důvodu, že nebylo možno v poměrně krátké době vyhotoviti asi 50 opisů, aby byly zaslány jednotlivým komitátům. Aby Tripartitum neupadlo v zapomenutí, Štěpán z Vrbovce je vydal. V potvrzujícím listě královském je uvedeno, že král sám uložil Štěpánovi z Vrbovce, aby sebral všechno zemské právo, zákony a obyčeje právní, podle kterých se vynášejí rozsudky v královském dvorském soudě. Nebo vyskýtal se i v právním řádu uherském ten zjev, že na soudě v téže právní otázce za analogických okolností byl vynášen nálezh různý, což vedlo k zřejmým nespravedlivostem. Štěpán z Vrbovce otiskl tento konfirmační list ovšem, ač nikdy nenabyl platnosti a ani nebyl publikován.

Tripartitum obsahuje sebrání obyčejového práva šlechty uhersko-chorvatské, a to většinou jen právo soukromé. Jen velmi málo všímá si ustanovení práva veřejného, trestného a poněkud více i práva procesního. Obsahuje právní předpisy práva nejen v Uhrách, nýbrž i v Chorvatsku-Slavonsku.

Abel
Tripartitum, jak patrně z názvu, rozděluje se na tři části. Rozdělení toto převzato bylo podle dělení právních památek římských. Část první měla obsahovat nauku o osobách (personae), druhá nauka o věcech (res) a třetí o soudním řízení (causae). Rozdělení toto ovšem nebylo vždy a zcela autorem Tripartita zachováno, neboť systém uherského práva zemského nebylo možno vtěsnati v systém práva římského.

Tripartitum kromě těchto tří částí obsahuje především Prologus, v němž Verböczy v 16 titulech podává theoretické úvahy o právu vůbec, o spravedlnosti, o zákonech, o právu statutárním, o právním obyčeji, o soudcích a o vynášení nálezů. Úvahy tyto do díla zákonodárského vlastně nepatří. Štěpán z Vrbovce vystupuje zde spíše jako autor učebnice. V této části Verböczy přijímá velmi mnoho prostě z pramenů římského a kanonického práva, a to přímo, nikoliv prostřednictvím středověké literatury obou těchto práv.

První část Tripartita obsahuje 134 titulů o právu osob, avšak v této části zařazeno právo donační, rodinné, právo majetkové, manželské právo majetkové, právo poručenské a j.

Druhá část Tripartita sestává z 86 titulů o právu věcí, ale obsahuje opět velmi různé předpisy práva soukromého jiných oborů a i předpisy práva procesního.

Třetí část skládá se z 36 titulů, které měly obsáhnouti právo procesní, ale obsahují opět velmi různé právní obory práva soukromého.

Jednotlivé tituly dělí se opět na paragrafy. Cituje se tudíž takto: Tr. I. 2. § 1, t. j. Tripartitum, pars I., titulus 2., § 1.*)

Dílo je psáno latinou barbarskou, s některými výrazy, které prozrazují, že Verböczy znal i některý jazyk slovanský, zvláště ruský.

*) Rozdělení jednotlivých titulů v paragrafy provedl Jan Szegedi (1699—1769), který vydal Tripartitum s komentářem a v určitém uspořádání. Vydání stalo se v Trnavě a charakterizuje je titul tohoto vydání: Tripartitum Juris Hungarici Tyrocynium juxta ordinem titulorum Operis Tripartiti, complures Juris Canonici, Civilis et Hungarici decisiones combinans et per aphorismos utilitati patriae juventutis accommodans.

Tripartitum nikdy nestalo se zákonem. Důvodem toho ovšem nebyla zdánlivá příčina, kterou Štěpán z Vrbovce uvádí v předmluvě, nýbrž ta okolnost, že Verböczy jakožto šlechtic nižší přál ve svém díle v mnohých předpisech právě šlechtě nižší oproti šlechtě vyšší. Již v první části zdůrazněna je zásada, že nižší šlechta politicky je rovna šlechtě vyšší a má toto své právní postavení zaručeno. A právě tato ustanovení způsobila, že Tripartitum nebylo řádně publikováno a nestalo se zákonem. Tripartitum bylo také zpočátku pokládáno za dílo, které nutno vymýtit, neboť Štěpán z Vrbovce byl prohlášen za velezrádce.

Přes to však, protože jiné pokusy o zákonodárská díla se nepodařila, Tripartitum nabylo velmi brzy významu zákona. takže je pak používáno předpisů Tripartita při soudech i při sněmech. Také některé články sněmovní (1588 : 24, 1635 : 18, 1723 : 5 a 6 a j.) se nejen na Tripartitum odvolávají, nýbrž Tripartitum nazýváno je zde Decretum Tripartitum, jako by tu šlo o skutečný zákon. V Sedmíhradsku nabylo Tripartitum skutečně povahy zákona i formálně, neboť bylo zde od sedmíhradských knížat přímo potvrzeno.

Tripartitum, když další pokusy kodifikační (viz níže) se nezdařily, bylo v užití v Uhrách až do druhé poloviny XIX. století. Neboť mělo platnost vlastně až do zavedení nového občanského zákoníku rakouského z r. 1811 do Uher, což se stalo císařským patentem z 29. listopadu 1852, resp. až císařským patentem z 29. května 1853.

Tripartitum bylo mnohokrát vydáno. Nejdříve po r. 1517 vydáno bylo v Kološváru r. 1532 podruhé, r. 1545 ve Vídni potřetí. V XVI. století bylo vydáno ještě čtyřikrát v originále latinském a pak bylo ještě hojně vydáváno v XVIII. a XIX. století.

Ještě v XVI. století bylo také překládáno. Z r. 1565 jest první překlad maďarský, z r. 1574 překlad Ivana Pergošiče v chorvatském (kajkavském) jazyku, z r. 1599 překlad německý. Velmi mnoho vydání obsahuje text latinský a překlad maďarský.

III. Když Tripartitum nestalo se zákonem, stavové pomýšleli i dále na sepsání obyčejového práva. Bylo proto na sněmu

1753
r. 1548 : 21 rozhodnuto, aby práva království byla revidována a korigována. K tomu cíli byla zvolena komise, která vzala si za cíl revidovati Tripartitum. R. 1553 byla s prací hotova a předložila sněmu dílo, které bylo rozděleno na čtyři části a zvalo se proto Quadripartitum. Sněm rozhodl, že má býti Quadripartitum prozkoumáno a po zprávě komise k tomu zřízené Quadripartitum přijal. Ferdinand I. však po poradě se svými rádci chtěl provést v Quadripartitu změny odporující zvláště veřejnoprávním ustanovením. Chtěl na př. v Quadripartitu zavést ustanovení, že na trůn uherský nastoupil právem dědičným, nikoli volbou, že král nepodléhá tomuto zákonu a že nad panovníkem nenáleží žádná jurisdikce a pod. Sněmovní komise ovšem odmítla tyto změny a panovník odmítal sankci. Quadripartitum nestalo se proto rovněž zákonem. Quadripartitum spočívá na Tripartitu. Část prvá čítá 51, druhá 102, třetí 107 a čtvrtá 59 titulů. Jeho obsah může býti použit při výkladu některých ustanovení Tripartita. Quadripartitum bylo vydáno pouze jedenkrát, r. 1798 v Záhřebu. Plným názvem nazývá se Quadripartitum opus iuris consuetudinarii regni Hungariae.

1777
IV. Quadripartitum nebylo posledním pokusem kodifikovati soukromé právo uherské. Na počátku XVIII. stol. byla zřízena Commissio Systematica, která vypracovala r. 1717 projekt nového sestavení občanského práva, t. zv. Opus Tripartitum Carolinum, které je vlastně přepracované Tripartitum. Ale ani tento pokus se nezdařil.

1791
Roku 1791 : 67 byla zřízena Deputatio juridica, která vypracovala projekty těchto zákoníků: Projectum articulo- rum de fororum coordinatione, Projectum ordinis processualis, Codex de delictis eorumque poenis, Codex cambio- mercantilis ejusdemque ordo processualis, a hlavně také Projecta legum civilium z r. 1791 až 1795.

1792
Když ani pokus r. 1831 se neuskutečnil, zůstávalo Tripartitum stále v platnosti, jak bylo uvedeno.

Teprve od r. 1861 pramenem soukromého práva v Uhrách byl elaborát Judex-Kuriální Konference, v němž shrnuta byla velká část soukromého práva uherského a odstraněno rakouské soukromé právo z Uher.

Memorandum
Memorandum
V. Sestavení všech sněmovních dekretů, jak bylo žádáno na počátku XVI. století, se neuskutečnilo. A proto ku konci XVI. století začali někteří badatelé sestavovati soukromé sbírky těchto dekretů. Tak r. 1581 sestavil Jan Sambucus sněmovní dekreta až do r. 1481 a připojil je jako doplněk k novému vydání uherských dějin Antonia Bonfinia. Roku 1584 sestavili Zachariáš Mossóczi zvaný Rohošník a Mikuláš Telegdi sněmovní dekreta sahající až po r. 1583. Sbírká tato byla vydána v Trnavě. Od r. 1628 bylo uveřejňováno také v této sbírce Tripartitum a ovšem připojovány i některé práce soukromé, pojednávající o uherském právu (díla chorvatského právníka Kitoniče). Od r. 1696, od vydání této sbírky, od prof. Martina Szentivániho v Trnavě, byla tato sbírka poprvé nazvaná Corpus juris Hungarici (CJH.) po způsobu právních sbírek římských a kaňonických. Posledně tato sbírka byla vydána jako Editio millenaria memorabilis r. 1895 a násl. v Pešti a r. 1902 a násl. v Lipsku.*) Vydání to čítá sedm svazků pro právní historii do r. 1848 a pokračuje se v jeho vydávání novějších zákonů uherských. První svazek obsahuje dekreta od r. 1000—1526, druhý od 1526—1608, třetí 1608 až 1657, čtvrtý 1657—1740, pátý 1740—1830. V šestém svazku je obsaženo Tripartitum a v sedmém zákony sedmihradské.

Sbírka tato obsahuje tudíž dekreta od nejstarších časů až do doby nové a kromě toho i Tripartitum a zákony sedmihradské. Není však úplná. Neboť nebyly do ní pojaty ani v novém vydání některé sněmovní dekreta, které se později objevily a které mají touž historickou cenu jako dekreta ve sbírce obsažené. Tyto dekreta, nalezené později, byly vydány badateli Josefem Mikulášem Kovačičem (Kovachichem) a Martinem Jiřím Kovačičem (Kovachichem).** Sbírká jimi vydané tvoří nutný doplněk sněmovních dekretů vydaných ve sbírce Corpus Juris Hungarici.

*) Vydal je dr. Kol. Csiky, Dr. Alex. Kolosvári, Jul. Nagy, Dr. Kl. Óvári, Vavř. Tóth a Dr. Des. Márkus.

***) Martin Jiří Kovačič vydal: Vestigia comitorum apud Hungaros ab exordio regni eorum in Panonia usque ad hodiernum diem celebratorum, insertis decretis comitialibus, partim anecdotis partim sparsim hactenus aditis, quae in Corpore Juris Hungarici vel penitus desiderantur

1) 1/2 1584 Tihel do 1584
2) 1/2 1628 (do 1628) v Trnavě
3) 1/2 1653 do r. 1659 Szentiváni, Mikuláš
4) 1/2 1661 do r. 1669 (Kovachichem)

LITERATURA O TRIPARTITU. Wenzel G.: Magyarország jogtörténetének rövid vázlat (1872), kde uvedená starší literatura. — Fraknói: Werbőczy István életrajze (1899). — Schiller F.: A Hármaskönyv egyik állítólagos főforrásáról (1908). — Schiller F.: A Hármaskönyv jogforrásána (1902). — Kadlec: Štěpán z Vrbovce a jeho Tripartitum. Sborník věd práv. a stát. II. — Kadlec K.: Werbőczyovo Tripartitum a soukromé právo uherské i chorvatské šlechty v něm obsažené (1902). Zde uvedena rovněž starší literatura. — Zehnbauer R.: Einführung in die neuere Geschichte des ungarischen Privatrechts (1916). — Almási: Ungarisches Privatrecht (1922) I. — Illés Jos.: Bevezetés a magyar jog történetébe (1910). — Grosschmid: Magánjogi előadások Jogszábálytan (1905).

GYDÁNÍ. O vydání viz v textu. Seznam vydání Tripartita uveřejněn ve vydání v C. J. H., str. XXXIII. — Překlad Ivana Pergošiče uveřejnil Kadlec r. 1909 v publik. Srbské Akademie v Bělehradě.

§ 4. KOMITÁTNÍ STATUTY.

V XV. a v XVI. století, když vyvinula se plně komitátní samospráva, nabyly komitáty důležitého práva dávat si určité předpisy samy. Bylo to t. zv. *ius statuendi*. V komitátních shromážděních usnášeli se přítomní na řadě předpisů, které byly závazné pro komitát. Usnesení na shromážděních dala se většinou hlasů přítomných, při čemž rozhodovala pars sanior. Toto *ius statuendi* komitátů bylo vázáno tím, že nesmělo odporovati žádným usnesením sněmovním a ustanovením v dekretch královských, nesmělo ani odporovati nálezům královské kurie, které se vžily v právní obyčej. Ustanovil tak velmi výslovně také předpis Werbőczyův v Tripartitu (III., t. 2., § 2.), ale řada usnesení sněmovních čelila i proti tomu, aby podobná usnesení se na komitátních shromážděních dala. Werbőczy vytýká také kompetenci komitátních shromáždění takto: »Sic in diversis comitatibus diversas constitutiones super agrorum, pratorum, sylvarum et fluviorum custodia vel molendinorum statu, atque proventibus et aliis ejuscemodi rebus, imo et terminorum ac processum observationibus, ut scilicet hic breviori et ibi longiori processu causa in sede judiciaria comitatus coram comite parochiali mota terminetur, sana inter sese deliberatione prehabita, facere quidem et stabilire possunt.« (III., t. 2., § 5.) Týkala se tudíž kompetence komitátních shromáždění zřetelem k statutárnímu právu jen některých nařízení policejního rázu a pak bližší úpravy procesu. Je ovšem jisto, že komitáty tohoto omezení se nedržely, že vytvářely si předpisy právní z různých oborů a různých předmětů se týkajících. Předpisy ty byly velmi četné.

Pro komitáty, které byly na území dnešní země slovenské, jsou právě předpisy ty důležité tím, že platily jen na

vel textu non integro referentur... 1790. Pak vydal: Supplementum ad Vestigia comitiorum apud Hungaros 3 sv. 1798.

J. M. Kovačič vydal: Sylloge decretorum comitialium incliti regni Hungariae, quae in vulgato Corpore Juris Hungarici hactenus aut penitus desiderabantur ant aliqua sui parte manca referebantur et oblivioni postlinio recenter erepto sunt... (2 sv.) 1818. Pak vydal ještě Notitiae praeliminales ad Syllogen decretorum comitialium... 1820.

území jednotlivého komitátu. Neboť, jak opětovně Tripartitum (III., tit. 2., § 6.) ustanovuje, platily předpisy statutárního práva komitátů jen pro obyvatele komitátu a mimo ně i pro ty šlechtice, kteří měli na území komitátu své nemoovitosti.

Pro komitáty uherské, které byly na dnešním území slovenském, zachovala se nám řada statutů komitátních, která obsahuje odlišné právní předpisy od ostatního území uherského a týká se úpravy nejrůznějších právních otázek, především ovšem vnitřní správy komitátní. Tak z turčanského komitátu zachoval se nám statut již z r. 1559, z nitranského z r. 1572, z tĕkovského z r. 1579, z zvolenského z r. 1577, z prešpurského (bratislavského) z r. 1579, z hontského z r. 1579, z liptovského z r. 1580. Někdy dosahují tyto předpisy pozoruhodných rozměrů, takže máme před sebou téměř malé zákoníky, jako je na př. statut komitátu turčanského z r. 1639.

Z komitátní činnosti pochází i t. zv. liptovské a turecké registrum z r. 1391 (Registrum de Lipto). Jest to sebrání všech záznamů o propůjčení královských donací, které vzniklo na komitátním shromáždění liptovského komitátu r. 1391, aby zaznamenány byly královské donace, které staly se spornými současnými nepořádky v komitátní správě. Záznamy tyto sáhají pak zpět do XIII. století a obsahují důležité poznatky k vývoji donačního systému vůbec a na půdě slovenské zvláště.

LITERATURA. Botka: Jogtörténeti tanulmányok a magyar vármegyék szervezetéről. (Budapesti Szemle 1866). — Csutorás: A magyar vármegyrendszer történeti fejlődése és politikai jelentősége. Magyar Igazságügy. 1888, 1889. — Hajnó: O komitátnom sriadení v Turčianskej stolici XVI. až XVIII. stol. (Č. Č. H. 1922.)

VYDÁNÍ pramenů. Kolosvári-Óvári: A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye (Corpus statutorum municipalium) (1885 n I.—V.). K dějinám Spiše Analecta Scepusii (ed Car. Wagner) a rovněž též vydal Diplomatarium comitatus Sarosiensis (1780). — Horvát Sándor: A liptói és turóczi registrum. (Történelmi Tár. 1902.)

§ 5. PRAMENY MĚSTSKÉHO PRÁVA.

Městské právo objevuje se původně v Uhrách ve formě privilegií, která jsou udělována kolonistům osazujícím a zakládajícím nově městskou půdu. Děje se tak hlavně ve XIII. století a je zajímavé, že půda dnešního Slovenska vykazuje v tomto směru pozoruhodnou přednost před ostatními částmi Uherska. Obsah těchto privilegií tvoří udělení osvobození od některých dávek, svobody vybíratí některé dávky, udělení svobodné volby vlastního soudce, po př. i duchovního a udělení jiných lokálních výhod.

Privilegia kolonistů vyskytují se na území dnešní země slovenské velmi brzy. Již z r. 1201 je privilegium Šarišského Potoka, Zvolen má privilegium z r. 1244, obnovené r. 1254 a 1263, Krupina z r. 1244, Trnava z r. 1238, Nitra z r. 1247, Berehovo z r. 1247, Dobronivá z r. 1254, Báňská Bystřice z r. 1255, Německá Lupča z r. 1260, Trenčín z r. 1261, Komárno z r. 1263. Kežmark z r. 1269, Košice z r. 1271, Spišské Vlachy z r. 1273 a Gelnice z r. 1276. Bratislava má zachované privilegium z r. 1291 od Ondřeje III. Jest to privilegium, které vyniká nad ostatní uvedená privilegia svým rozsahem a obsahem. Čítá 19 článků a týká se nejen vlastní organizace městské, nýbrž i různých výsad obyvatel Bratislavy. Privilegium toto bylo i později potvrzováno (na př. r. 1464 od Matyáše Korvína).

Udělování privilegií, která obsahovala výsady městské, pokračovalo pak ovšem i ve XIV. i v XV. století. Dělo se tak nejen u míst, která byla povyšována na města, ale i u míst, která městy již byla a jimž práva rozmnožována i rozšiřována. Uděleno bylo privilegium Bardějovu r. 1320, Kremnici r. 1328, Prešovu r. 1347, Lubětové r. 1379, Žilině

r. 1357, Skalici 1372. Příkladem takového privilegia, rozmnožujícího práva městská dosavadní, je na př. privilegium Košic z r. 1435, udělené Sigmundem. Sigmund v obšíhlém privilegiu, obsahujícím 21 článků, rozšiřuje právo košické.

Příkladem privilegia uděleného kolonistům jest také t. zv. velké privilegium spišských Sasů, které poskytl jim Štěpán V. r. 1271. Privilegium toto nebylo však poskytnuto pouze určité osadě, nýbrž celému usídlení saskému (universitas Saxonum) ve Spiši. Spišští Sasové tvořili celek (communitas) a měli svou samosprávu v čele se svým hrabětem (comes provinciae), vedle něhož stál královský hrabě. Listinou touto bylo jim zaručeno jejich vlastní právo, které nemělo býti nikým porušeno. Privilegium toto bylo potvrzeno Karlem Robertem r. 1312 a 1328, čímž ovšem postavení měst spišských utvrzeno. Spišská města sdružují se pak ve svazek dvacetičtyř měst spišských (XXIV. regium civitatum fraternitas), které na podkladě statutárního práva sestavila si r. 1370 velmi důležitou právní památku Willkür der Sachsen in der Zips.*) Právo toto bylo ještě téhož roku potvrzeno Ludvíkem I.

Čítalo původně 93 článků. Později r. 1505 připojen článek další a r. 1516 ještě jeden článek, čímž rozmnožilo se spišské právo na 95 článků. Právo toto obsahuje nejen základní svobody spišských Sasů, nýbrž obsahuje ustanovení práva soukromého, trestního i procesního.

Roku 1412 bylo zastaveno 13 měst spišských z 24 Polsku. Tím ovšem rozdělil se jejich vývoj politický, nikoli však právní. Neboť i z pozdější doby, z r. 1628, máme zachování právní památku, která zpracovává spišské právo jednotně. V archivu Podhradí nalezla se totiž právní kniha spiš-

*) Willkür značí vlastně svobodná volba, svobodně vyvolená práva. Povahu tohoto práva charakterisuje úvod jeho: In nomine Domini Amen. Anno eiusdem MCCCCLXX iudices, jurati et seniores Provinciae terrae Scepusiensis considerantes sagacitate ingenii, maturitate confilii iura a praedecessoribus suis legitime et racionabiliter edita et statuta a primaevis foundationis provinciae temporibus communim bono et utilitati tenaci memoria in sasibus quibuslibet conservanda, studuerunt iuxta tramitem subsequentis litterae humilibus, mediocribus et sublimibus, pauperibus et divitibus immutabiliter confirmare.

ských měst z r. 1628. Je to soukromé zpracování práva užívaného ve spišských městech v abecedním pořádku podle jednotlivých předmětů a ústavů právních. Pramenem k tomuto zpracování bylo spišské právo, pak právo saské, magdeburské, ale i právo římské, kanonické a právo sedmihradských Sasů.

Městské právo na území dnešní země slovenské bylo německého původu. Právě tak, jako v zemích českých, tak také v severních Uhrách a v Uhrách vůbec přinášeli sebou kolonisté němečtí svá práva a ta se pak vyvíjela i nadále pod vlivem a ve styku s městskými právy cizími a původními.

I v severních Uhrách vidíme dvojí okruh městského práva, jihoněmeckého a magdeburského. Jihoněmecké právo přišlo do Uher prostřednictvím zemí rakouských a prostřednictvím zemí českých. Z jihu mělo pro města slovenská význam právo Stoličního Bělehradu a právo Budínského. Obě tato města přejala ovšem městské právo zvláště z městského práva Enže a Vídně. Prostřednictvím jich vstupuje tudíž cizí právo městské na půdu slovenskou. Tak r. 1258 uděluje Běla IV. Nitře stejná práva jako měl Stol. Bělehrad. R. 1265 týž panovník udělil stejná práva, jako měl Budín, Komárnu. Roku 1347 poskytl Ludvík I. městu Košicím svobody měšťanů Budínských. Roku 1357 týž panovník udělil městu Žilině tržní právo města Budína a r. 1370 obdržel Bardějov a r. 1374 Prešov právo budínského. České městské právo sdělováno je přímo Štávnici v městském právu jihlavském a kutnohorské právo městské dostává Kremnice. Žilina má až do r. 1379 přímý styk s Těšínem a užívá tudíž shodného práva.

I v samotném území slovenském vytvořila si některá městská práva své okruhy městských práv jiných. Tak Krupina sděluje své právo Něm. Lupče, Štávnice sděluje své právo Ľubětové. R. 1361 dovoluje Ludvík, aby Modrá mohla dovolávat se ve sporných případech rozhodnutí v Trnavě a v Bratislavě.

Právní prameny bratislavské stojí pod vlivem práva Enžského a Vídeňského.

Snad užívalo se i v Bratislavě právní památky, která je nazvána Summa legum brevis, levis et utilis, která je právní památkou rozšířenou i v zemích rakouských

i v zemích polských. Byla to právní památka sporného původu, obsahující řadu předpisů soukromoprávních, analogických s právem polským. Právní památka tato vyskytá se v rukopise i v Bardějově a byla tudíž rozšířena po Slovensku, protože několik jejích rukopisů vyskytá se v Bratislavě.

Právo magdeburské působilo především na právo Spišské a na městská práva, která byla se Spiší ve styku. Že bylo právo magdeburské v užití, toho důkazem jest i ta okolnost, že v Žilině choval se opis práva Magdeburského z r. 1378 a existuje tu i český překlad práva Magdeburského od Václava z Kroměříže z r. 1473. Snad právo magdeburské přešlo na spišské území z Krakova, kde bylo hojně užíváno.

I rukopis Švábského zrcadla vyskytl se v archivu města Košic a snad bylo i této právní památky zde užíváno.

V XV. století spojují se některá města ve spolky a tvoří pro sebe speciální předpisy jednak ve smlouvách, jednak i na sjezdech, které pořádají. Takový spolek je mezi městy Košicemi, Levočou, Prešovem, Bardějovem a Sabinovem. Tato města od r. 1442 vystupují společně a společně si vytvářejí právní předpisy pro sebe a r. 1485 uzavírají městskou smlouvu, která obsahuje pro ně společné právo.

Četné jsou i styky slovenských měst s městy zahraničními zvláště uvéstí jest styky Košic s polskými městy, zejména s Krakovem. I tu byla uzavírána řada smluv, obsahujících řadu důležitých právních předpisů.

V době Anjouovské vyvinula se města v samosprávné obce i v politické činitele ve státě. Bylo proto nutno, aby i tavernicus změnil své postavení jako správce královských financí a jako soudce královských měst. Taverník zůstal jen soudcem královských měst, kdežto správu financí převzal úředník jiný.

Změna tato jeví se také v důležité právní památce z r. 1405 v t. zv. Deretum minus krále Sigmunda. Plným názvem se tato památka nazývá Sigismundi regis decretum minus sive constitutiones, convocatis ex omnibus regni comitatibus ac disctricibus regni comitatibus ac districtibus civitatum, oppidorum et liberarum villarum regiae iurisdictioni

pertinentium nuntiis et legatis conditae et confirmatae (ve vydání Kovačičově). Vznikla tudíž na shromáždění zástupců měst, kteří sjeli se r. 1405 do Budína. Skládá se z 21 článků, které ustanovují o jednotných mírách a vahách, o prodejkách a koupích v městech, o odvoláních od městských soudů, o jiných otázkách hospodářských a o správě měst. Otázky tyto upravují se pro města jednotně, čímž jednotí se městské právo v Uhersku. Pokud jde o odvolání, stanoví se v čl. 4. a 12., že taverníkovské jurisdikci podléhají města stará, nově zakládaná mohou se odvolati také k městu, od něhož obdržela právo městské. Jurisdikci taverníkově pak náleželo původně sedm, později osm měst: Budín, Pešť, Baňská Bystrice, Bratislava, Šoproň, Bardějov, Prešov a Košice. Jsou to tudíž města převážně na území dnešního Slovenska.

Odvolávaním se měst k taverníkovskému soudu, pak statuty, které tvořil taverníkovský soud (na př. z r. 1602) vytvořilo se *iustavernicale* nebo *articuli iuristavernicalis*. Artikuly tyto byly sebrány od Jana Thúze detol, jedná se o městském soudci, o organizaci městské správy, byly potvrzeny Rudolfem II. r. 1602. Obsahují celkem 41 článků a týkají se soudu taverníkovského, jeho zasedání, jeho složení, postupu procesů na taverníkovském soudě, poměru taverníka k jednotlivým městům, o poplatcích při taverníkovském soudě, o odvolání ke králi a pod.

I z doby pozdější jsou nové statuty, které si taverníkovský soud dává.

Pro právo osmi taverníkovských měst je zachována ještě jedna právní památka sahající svými počátky do XV. stol. Jsou to t. zv. *Vetusta iura civitatum sive iura civilia*. Je to právní památka nejen významná svým rozsahem, nýbrž i obsahem. Čítá 175 kapitol rozdělených na čtyři části, kromě části úvodní. V úvodní části, která čítá 30 kapitol, jedná se o městském soudci, o organizaci městské správy, o procesu před městskými soudy a o řízení exekučním. První část pojednává *super factis hereditatum*, t. j. o právu soukromém. Čítá 21 článků. Druhá část obsahuje ustanovení *super effusione sanguinis*, t. j. o právu trestním. Čítá 71 článků. Třetí část *de testamentis*, t. j. o právu dědickém zvláště o

právu testamentárním, čítá 20 článků. Poslední část, označená v úvodě jako *super factis debitis*, je částečně obsažena v části úvodní, která jedná o řízení exekučním a kromě toho obsahuje zbývající články jednajících o různých otázkách městského zřízení a také o otázkách cechovních. //

Jak bylo uvedeno požívala města práva dávati si v mezích svého práva a v mezích své správní organizace své *statuty*. Z tohoto oprávnění měst vznikaly znamenité právní památky městské, jednak systematického většího obsahu, jednak statuty menšího a běžného obsahu.

Nejstarší zachovanou právní památkou bratislavskou většího obsahu je *právní kniha židovská* z r. 1371. Je to vlastně městský statut skládající se ze tří článků. K nim připojuje se článek čtvrtý z r. 1376. Prvý článek ustanovuje zřízení židovské knihy, aby do ní byly zapisovány právní poměry mezi židy a křesťany. Druhý článek týká se židovských zástav, třetí právních poměrů mezi židy a křesťany a čtvrtý koupí masa od židů. Památka psána je německy.

Pro Bratislavu zachovala se nám z XV. století *právní městská kniha bratislavská*. Není zachována úplná. Na počátku jejím je privilegium z r. 1291 a pak následují články obsahující právní ustanovení z různých právních oborů z organizace městské, z práva soukromého, práva procesního i práva trestního. Ustanovení tato vznikla před městským soudem a na mnohých místech sleduje práva cizí z městských práv skupiny česko-rakouské. Snad působil zde i dekret Sigmunda z r. 1405. Památka psána je německy.

Ze XVI. stol. pochází *druhá městská právní kniha bratislavská*. Charakterisuje ji její nadpis: *Hie sindt vermerckt der Stadtt recht zw prespurgh, als sie gestift vnd geordnet sein worden vnd von alder herkome(n) sein, die hernach geschribn siendt*. Zakládá svá ustanovení na prvé bratislavské právní knize. Je ovšem daleko širší, neboť obsahuje 171 článek, které jsou rozděleny v kapitoly podle obsahu jednotlivých ustanovení. Kniha tato obsahuje podrobnější ustanovení o organizaci města (na př. líčí obor působnosti jednotlivých úředníkův městských, jejich přísahy a p.) a obsahuje rovněž i předpisy ze všech právních oborů zvláště opět z práva trestního a z práva procesního.

Ze statutárního práva Kremnice je větším starším statutem *Požární a policejní statut* z r. 1529. Podobnými otázkami zabývají se i další Kremnické statuty, zvl. z roku 1530—1537 statut, týkající se vnitřního míru a klidu v městě (*Ordnung und Pollicey der Stadt Cremnitz*), Statut tento byl ještě roku 1581 obnoven.

I z doby pozdější je bohatá sbírka statutárního práva Kremnice, týkající se vnitřní organizace správy městské na př. o přísahách městského rychtáře, o organizaci městské rady a ovšem ještě více předpisů týká se bezpečnosti v městě, měř a vah, čepování vína, mýt a taks a pod.

Ze starších památek právních Košic jest uvéstí zvláště *řád městské rady* z roku 1404. *Articuli Communitatis* (*Rathsordnung*). Řád tento obsahuje předpisy pro soudce a členy městské rady při zasedání rady i mimo ně. Vypočítávají se zde povinnosti jejich, upravuje se zde vstup do městské rady, vystoupení z ní, její organizace a p. Řád čítá 47 artikulů kromě úvodu a dodatku, v němž jedná se o přísahách. Stilisace některých článků ukazuje na podobu s právem spišským z r. 1370 a se slezským právem zemským (*Schles. Landrecht*) z r. 1356. Z doby pozdější je zachována celá řada statutů městských: *Bardejev* má zachován statut z r. 1450, *Kežmarok* z XV. století, *Levoča* z r. 1558, *Košice* další statuty z r. 1563 a z let následujících. *Baňská Štávnice* z r. 1378 1385, 1402, 1485, *Rožňava* z roku 1574 a j.

V XVI. a v XVII. stol. obsahly mnohdy statuty městské velmi podrobné předpisy městského práva a staly se vlastně kompediemi právních předpisů jednotlivých měst. Kromě jiných jest na př. uvéstí statuty *Báňské Bystřice* z r. 1555—1577, 1598 obsahující řád vinařský, r. 1582 nazvaný význačně *Sumarii Extrakt und Verzeichnis gemainer Stadt Neusoll, Privilegien, Statuten und Gewonheiten* a téhož města statut z r. 1606 obsahující 21 článek. *Trenčín* má na př. z r. 1609 statut o 38 člancích.

Ale zvláště statutární právo Bratislavy a Modré z pozdější doby vyniká. Bratislava má na př. statuty z r. 1616 o 37 člancích, z r. 1636—1639 o 43 člancích, z r. 1654 o 60 člancích. Je v nich obsaženo mnoho důležitých předpisů o organizaci úřadů městských (v jejich kompetenci, o přísahách úřed-

níků atd.), ale i předpisy týkající se práva soukromého, procesního a trestního. Je zajímavé, že i Modrá právě vyniká obsáhlými městskými statuty. Má na př. z r. 1602 statut nazvaný Bergordnung, v němž přijímá právní předpisy Bratislavy, z r. 1616 má statut o 16 člancích, z r. 1619 o 25 člancích, r. 1640 t. zv. Waldordnung o 38 člancích, r. 1640 statut o 45 člancích, r. 1663 o 40 člancích, r. 1664 má několik statutů zároveň v témž roce vydaných a j. I zde je obsažen bohatý materiál k dějinám právních řádů tohoto města po všech stránkách.

Bez znalosti těchto statutů nelze psát právní dějiny měst slovenských, tím méně psát o jejich organizaci správní (na př. o organizaci úřadů).

Kromě těchto právních památek jsou ovšem pramenem městského práva i bohaté materiály z úřední činnosti měst. Jde tu o záznamy městských rad i jednotlivých městských úředníků a orgánů. V Bratislavě soudní rozsudky psaly se v t. zv. *Protocolum actionale* vyskytující se již z r. 1402. Z právních zápisů bratislavských jsou velmi důležité *Gruntovní knihy bratislavské* obsahující zápisy od r. 1439. Kromě toho jsou zachovány z úřední činnosti bratislavské knihy městské komory částečně zachované již z r. 1354, dále zápisy městské rady. Vyskytá se zde na př. zlomek knihy židovské z r. 1498—1503 a j. V Kremnici zachovala se městská kniha (*Stadtbuch, Liber civitatis*) z r. 1426 a zápisy báňských měst od r. 1561. V Košicích je uchován *Liber actorum iudicialiorum* z r. 1394—1406 obsahující protokoly městské rady. V Prešově kniha testamentů od r. 1474—1513, kde jsou obsaženy zápisy testamentů měšťanů, zvláště ustanovení těchto testamentů, týkající se odkazů ve prospěch veřejný.

K vlastním pramenům městského práva druží se i *právní památky cechovní*. I cechy byly velmi dokonale vyvinuty právě v městech dnešní země slovenské. Cechy měly své statuty, které obsahovaly právní předpisy o organizaci a o vnitřní správě cechu. Z Bratislavy je na př. zachován statut *pekářů* již r. 1433. I tyto právní památky psány jsou většinou německy, ale z doby pozdější jsou zachovány cechovní artikule psané česky (*lingua Boemo-slavica*). Tak vyskytují se české cechovní artikule r. 1558 v Žilině *ševců žilinských*,

ských, r. 1580 *krejčí v Prievidzi*, r. 1585 *stolářů údolí muraňského*, r. 1590 *artikule tovaryšů soukenického řemesla v Trenčíně*. I z doby pozdější vyskytá se čeština v cechovních artikulech i na př. r. 1669 v *cechovním listě Leopoldově a j. Stilisace těchto cechovních artikulů je analogická jako cechovní artikule v zemích českých*.

LITERATURA. Bischoff Ferd.: *Österreichische Stadtrechte und Privilegien* (1857). — Szalay Jos.: *Városaink a XIII. században* (1878). — Steeger J., *Darstellung der Rechte und rechtl. Gewohnheiten der königl. fr. Städte in Ungarn I., II.* (1834). — Michnai Lichner: *Buda városának törvénykönyve* (1845). — Wenzel G.: *Magyarország városai és városjogai*. 1877. — Ortvay Th.: *Geschichte der Stadt Pressburg*. — Demkó K.: *A felsőmagyarországi városok életéről*. 1890. — Hóman B.: *A magyar városok az Árpádok korában*. 1908. — Mályusz El.: *Geschichte des Bürgertums in Ungarn. Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte XX.* (1928). — Wenzel G.: *A XV. századi tarnoki jog* (1878). — Kaindl R. Fr.: *Geschichte der Deutschen in den Karpathenländern, zvl. II. díl* (1907). — Kaindl R. Fr.: *Geschichte der Deutschen in Ungarn* (1912). — Križko: *Nemecké osady na Slovensku, Slov. Pohl. II.* — Kroner: *Zur ältesten Geschichte der oberung. Freistadt Kaschau, Archiv f. Kunde österr. Gesch. XXXI.* — Kroner: *Deutsche Geschichts- und Rechtsquellen aus Oberungarn. Archiv f. österr. Gesch. XXXIV.* Jsou zde obsaženy články: *Über ein Gölntzer Formelbuch, nebst einem Anhang enthaltend Zusatzartikel zu der Zipser Willkür v. J. 1370. Ein Rechtsbuch der XIII. Zipser Städte v. J. 1628, Über eine Kaschauer Handschrift des sogen. Schwabenspiegels oder kaiserl. Land- und Lehenrechtes.* — Demkó K.: *A szepesi jog*. 1890. — Kroner: *Beiträge zur Städte- und Rechtsgeschichte Oberungarns. Archiv f. österr. Gesch. LXXXI.* — Lombardini: *Stručný dejepis mesta Žiliny* (1874). — Sasinek: *Listiny Turč. Sv. Martina, Let. Mat. Slov. XI.* (1874). — Ipolyi Arn.: *Besztercebánya városa műveltség-történeti vázlata* (1874). — Weber: *Geschichte der Stadt Bela* (1892). — Király János: *Pozsony város joga a középkorában* (1894). — Faust O. v.: *Krátke dejiny práva mesta Bratislavy. Zlatá kniha mesta Bratislavy* (1928). — Iványi Béla: *Bartha szabadság királyi város levéltára* (1910). — Matunák: *Z dejin slob. a hlavného banského mesta Kremnice* (1928). — Kováts Fr.: *Pressburger Grundbuchführung u. Liegenschaftsrecht im Spätmittelalter. Zschft. Savigny St. G. Abt. XXXIX, XL.* — Demkó K.: *Löcse története* (1897). — Fausel E.: *Das Zipser Deutschtum* (1927). — Sváby: *A lengyelországnak elzálogosított XIII. szepesi város története* (1895). — Grothe H.: *700 Jahre deutsche Lebens in der Zips* (1927). — Domanovszky S.: *A szepesi árumegállító joga* (1922). — Brukner V.: *Die Vergangenheit der Zipser Sachsen. Mitteilungen aus der Vergangenheit des Zipser Komitates* (1921) ročník XII. — Horna Rich.: *Bratislavská městská knižka přísah, »Bratislava«* 1928. — Kováts Fr.: *A pozsonyi zsidókönyvtöredék. Kleberberg Festschrift.* — Škultéty: *Banská By-*

strica v minulosti. Slov. Pohl. XIII. — Iványi Béla: Eperjes szabad királyi város cimerei és pecsétjei (1911). — Tomaschek J. A.: Summa legum incerti autoris (1883). — Gál Alex.: Summa legum brevis, levis et utilis. 1926. — Szádeczky: A czéhek történetéről Magyarországon (1890).

VYDÁNÍ. Většinu nejstarších privilegií městských shrnul Endlicher, ve své sbírce *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana* (1849). Další uveřejnil Michnai-Lichner, Buda városának törvénykönyve (1845), zvl. zde uveřejněna *Willkür der Sachsen in dem Zips* str. 221 násl. Dále uveřejňuje ji Fejér a Wenzel ve svých diplomatářích. — Iványi Béla: *Eperjes város végrendeleti könyve* (1909). — Právní památky bratisl. uveřejnil Király I. c. a Kolosvári-Óvári: *Corpus statutorum IV. 2. Památky spišské, košické* uveřejněny v *Corpus statutorum Hung. municipalium* tom. II. pars I. (1890). — Domanovszky: *A szepesi árumegállító joga* (1922) obsahuje listiny z r. 1358—1570. — Mišik: *Súdné výroky v 13 mestách spišských*. Slov. Pohl. XXVIII. — Seznam cechovních artiklů česky psaných zaznamenává Pražák: *Dějiny spisovné slovenštiny* (1922), str. 106. a 107. — Listiny o stycích Košic s Krakovem uveřejnil Kutrzeba: *Akta odnoszace się do stosunków handlowych Polski z Węgrami glównie z archiwumu koszyckiego z lat 1354—1505*. *Archiwum komisji histor.* IX. (1902).

§ 6. PRAMENY PRÁVA HORNÍHO.

Horní právo na území dnešní země slovenské vzniklo a vyvinulo se pod vlivem cizím. Snad přicházeli horníci do Uher již ve XII. století a na počátku XIII. století přímo ze zemí alpských. Prameny horního práva však vznikly v Uhersku pod vlivem právních pramenů českých.

Již během XIII. století při udělování královských privilegií jednotlivým zakládaným městům, poskytují se hostům (hospites) kromě výsad městského práva, také výhody, týkající se práva horního. Jest tomu tak v privilegiu Báňské Bystřice z r. 1255, kde dostávají se kolonistům znamenitě výsady horní. Z r. 1290 jest privilegium horního města Gelnice, které zachovalo se nám sice z doby Ladislava III., které však v úvodě potvrzuje privilegia, jež Gelnici byla udělena již za Bély IV. a Štěpána V. I v privilegiu Sasů ve Spiši z r. 1271 jsou obsaženy výsady obsahu horního práva. Ve XIII. století obdržela i město Štávnice. Horní právo toto je prostým recipováním horního práva Jihlavského. Skládá se z 19 článků, jichž znění úplně souhlasí se zněním horního práva Jihlavského. Horní právo Štávnické zachovalo se nám ovšem ve znění snad až z počátku století XV.

Druhým význačným horním městem byla Kremnice. Bylo jí r. 1328 uděleno privilegium, v němž zdůrazněno, že Kremnice užívá horního práva kutnohorského. Horní právo kremnické bylo nově sepsáno v letech 1492—1512 v 26 člancích, v nichž systematicky sebrány všechny důležité právní předpisy týkající se dolování a správy hor. V některých těchto předpisech předčí právo Kremnické i právo Kutnohorské. Roku 1530 a 1537 bylo právo Kremnické doplněno. Roku 1537 byla sepsána pro purkmistra zvláštní instrukce:

Ordnung und Instruction eines Bergmeisters der künigl. Bergwerk und Stat Czemnitz.

Horní města v horním Uhersku spojovala se ve sdružení, která řídila se pak svým zvláštním horním právem. Vytváří se skupina měst hornouherských a dolnouherských.

Skupina měst hornouherských obsahovala města: Gelnici, Smolnik, Rudno, Jasov, Telki, Rožňava a Nová Ves. Všechna tato města nacházející se v jižní části krajiny Spišské nebyla královskými horními městy, nýbrž byla zbudována i na půdě mocných velmožů. Přední místo mezi nimi mělo město Gelnice, jemuž r. 1327 udělil Karel Robert horní právo a výsady, kterých požívali obyvatelé města Štávnice. Ve XIV. a v XV. století obdržela Gelnice vyšší horní soudnictví uvedených měst a hornouherská města horní uznávala i horní právo Gelnice. Z doby kolem r. 1400 vyskytá se horní právo Gelnické, jehož základem je horní právo Štávnické, avšak některé předpisy jeho jsou daleko pokročilejší a dokonalejší.

Z roku 1487 zachovala se nám městská smlouva, kterou vstoupila právě zmíněná města na sjezdu v Košicích ve spolek. Smlouva tato obsahuje celkem 13 artikulů a týká se hlavně úpravy vrchního soudnictví Gelnice nad ostatními městy. Ovšem, že zachovala se nám i další řada společných statutů těchto měst (na př. Decretum civitatum montanarum generale z r. 1536 neb roku 1618 Statuta montanarum civitatum Anni 1618 a j.).

Druhá skupina dolnouherských měst jsou města Kremnice, Štávnice, Báňská Bystřice, Pukanec, Lubietová, Nová Baňa a Belá. Všechna tato města byla královskými městy. I tato města byla spojena ve spolek, který obdržel výsady i od panovníků. Tak na př. r. 1470 od krále Matyáše. V čele této skupiny horních měst jest Báňská Štávnice. I tato města konala společné schůze a měla společné právo statutární. (Na př. r. 1580 Verzeichniss der Handlungen, so sich in dem Synode oder Versammlung... auf Czemnitz... zuge tragen.)

V XVI. století začíná řada reform horního práva. Král Ferdinand usiloval o to, aby horní právo bylo jednotně zpracováno a unifikováno. Pro města dolnouherská

byl r. 1550 vypracován horní řád, který však nebyl tištěn. Roku 1565 vydal Maxmilián horní řád, který měl být jednotným horním řádem pro všechna horní města uherská a zvláště pro Kremnici a pro Báňskou Štávnici. Města však nechtěla tento řád uznati, až r. 1570 shodla se s komisary královskými na tom, že k hornímu řádu z r. 1565 byly připojeny doplňky zachovávající zvláštní řády sedmi horních měst. Byly to t. zv. vysvětlivky k hornímu řádu Maxmiliánovu. (Erläuterungen zweier alten unterschiedlichen Bergwerks-Ordnungen der sieben freien königlichen Bergstädte in der Kron Ungarns), a to jeden doplněk pro Kremnici a Novou Bani, druhý pro Štávnici, Báňskou Bystřici, Pukanec, Belou a Lubietovou. Horní řád tento, zvaný Maxmiliánovým horním řádem, byl tištěn r. 1573. Řád Maxmiliánův byl r. 1723 prohlášen za platný horní zákon pro celé Uhry.

V doplňcích připojených k Maxmiliánovu hornímu zákonu zachovávají se některá starší ustanovení horního práva Štávnického a Kremnického.

Horní řád Maxmiliánův zůstal v platnosti až do roku 1854, kdy zaveden byl horní zákon rakouský. R. 1861 zákon ten byl změněn některými doplňky.

O poradách sedmi horních měst zachovány jsou zápisy, které tvoří rovněž důležitý pramen k poznání horního jejich práva.

LITERATURA. Kachelmann: Das Alter und Schicksale des ungarischen, zunächst schemnitzer Bergbaues (1870). — Kachelmann: Geschichte der ung. Bergstädte und ihrer Umgebung I, II. (1853—1867). — Wenzel G.: Magyarországi bányászati krit. története (1880). — Križko P.: Banictvo, Slov. Pohľ. XIII. — Krones: Deutsche Geschichts- und Rechtsquellen aus Oberungarn. Arch. f. österr. Geschichte XXXIV. — Wenzel G.: Handbuch des allg. österr. Bergrechtes (1855). — Zycha: Das böhmische Bergrecht des Mittelalters I. (1900). — Reikovič N.: Aus dem Leben der sieben niederungarischen Bergstädte im XIV—XVII. Jh. Ung. Jahrb. VI. (1927). — Matunák: Z dějin slobodného a hlavného banského mesta Kremnice (1928).

VYDÁNÍ. Horní právo Štávnické Momenta hist. Hung. VIII. Horní právo kremnické z r. 1492, 1504—1512, 1537 vyd. Matunák l. c. Četné prameny uveřejnil Wenzel G.: Magyar bányászati krit. története. Srov. vydání Horního řádu Maxmilianova. Srov. též některé statuty v Kolosvári-Óvári: Corpus statutorum IV. 2. — Důležitým jest i slovník Péch Antal: Magyar és német bányászati szótár (1879).

§ 7. LISTINY.

Listiny v Uhersku vyvíjejí se teprve v době poměrně pozdní a pozvolna jen získávají všech náležitostí listin. Začínají se vyvíjeti teprve ve XIII. století, nabývají však pak významu neobyčejného. Přispěla k tomu ta okolnost, že právě právní jednání, zvláště týkající se nemovitostí, měla býti uzavírána před orgány, které požívaly veřejné důvěry. Orgány tyto vystavovaly o právních jednáních listiny. Orgány tyto byly především věrohodné osoby (*personae credibiles*) a pak věrohodná místa (*loca credibilia*). Věřodnými osobami byli zemští soudci, jejich protonotáři, kancléř uherský a uherská královská kancelář.

Věřodnými místy byly kapituly a kláštery.

Kapituly a kláštery vydávaly totiž již od XIII. stol. listiny, kterými se potvrzovalo, že se určité právní jednání stalo. Tato potvrzující listina mohla býti vydána i delší dobu po právním jednání, neboť právní jednání samo se před kapitulami nedálo. Již ve XIV. století však pokládá se vydání dosvědčující listiny za náležitost právního jednání a z toho důvodu listina vydávaná církevní korporací nabývá zvláštního významu. Nejdůležitější listiny s právním obsahem jsou právě listiny vydávané věrohodnými místy.

Původně měly všechny církevní korporace právo účastniti se právních jednání. Od dob Ludvíka I. bylo toto právo odňato menším klášterům a zůstalo pak jen kapitulám.

Od kapitol byly vydávány listiny o všech důležitých právních jednáních soukromoprávních i o úkonech procesních. Právě proto je ovšem v těchto listinách obsažen neobyčejně důležitý materiál právní.

Podle formy listin, vydávaly kapitoly privilegia, listy otevřené (*patentes*) a uzavřené (*clausae*). Privi-

legiem zvaly se všechny listiny opatřené visutou pečetí kapitoly. Listiny, které byly vydány prostou formou o právních jednáních, jichž trvání bylo omezeno časem, na př. o zástavním právu, zvaly se patenty, a listiny, které obsahovaly jen záznaky, nazývaly listiny uzavřené (*clausae*).

V Uhersku nabyla věrohodná místa zvláštní organizace a nahrazovala svou činností jiné právní instituce, které vyvinuly se v zemích okolních. Listiny o právních jednáních v Uhrách nabyly také zvláštní charakteristiky tím, že nebyly vydávány s pečetmi osob v listinách a při právním jednání účastných, nýbrž jen s pečetmi věrohodných míst, kapitol.

Kromě těchto listin byly listiny královské vyhotovované v královské kanceláři, které rovněž požívaly plné věrohodnosti. V královské kanceláři byly vyhotovovány listiny se zlatou bullou, s majestátní pečetí královskou, s malou pečetí a později i s pečetí soudní a tajnou.

K těmto listinám připojují se ještě listiny vydávané před komitáty a před městskými radami.

Také v Uhrách jako v jiných zemích vznikly formuláře, které obsahovaly vzorce pro listiny různého druhu. Nejstarším formulářem je formulář z doby Ludvíka I., *Ars notarialis*, jiným jest na příklad *Stylus cancelariae Mathiae regis* a j.

Formuláře podobného druhu vyskytaly se i v oboru městského práva.

Formuláře tyto obsahují velmi důležité vzorce pro různá právní jednání, zvláště z oboru práva soukromého.

Z prvé poloviny XVII. století pochází Gelnický formulář, který obsahuje různé formule listin i pŕihonŕi i jiných procesních formulŕi. Obsahuje i vŕtah ze Spišského práva a spišského práva statutárního z r. 1370, dále radní řád Košický z r. 1404, kromě ještě jiných výňatkŕ z jiných právních památek. Je zajímavo, že tekst je psán u různých formulŕi nejen latinsky a německy, nýbrž že vyskytají se zde i hojně případy formulŕi českých.

LITERATURA. Kadlec: Verböczyovo Tripartitum (1902), str. 169. n. — Eckhart Fr.: Die glaubwürdigen Orte Ungarns im Mittelalter. Mitt. f. öst. Gesch., Ergänzungsband IX. (1915). — Kovachich, Formulae sollemnes styli (1799). — Fejérpataky: Kálmán király oklevelei

(1892). — Chaloupecký: Staré Slovensko (1923), zvl. kapitola Listiny, str. 327.—334. a na str. 334. Seznam listin uherských, Slovenska se týkajících, ze staršího středověku. — Seznam českých a slovenských listin ze Slovenska uvedl částečně Pražák: Dějiny spisovné slovenštiny po dobu Štúrovu, 1922. Řada listin dějin a ovšem i právních dějin otištěna ve Slov. Letopisu.

GYDÁNÍ LISTIN. Fejér: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis (1829—44), tom. I.—XI. (43. sv.). K němu vydán rejstřík, Czímár Mór: Index alphabeticus Codicis dipl. Hung. (1866). — Endlicher: Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana (1849). — Kubinyi: Codex dipl. Arpadianus, I.—II. (1867—1888). — Wenzel G.: Codex dipl. Arpadianus continuatus, I.—XII. (1860—1874). K tomu Kovács: Index alphabeticus codicis Arpadiani continuati (889). — Nagy: Páur etc. Codex diplomaticus patrius, I.—VIII. (1865—1895), Hazai oklevéltár (1870). Magyar Történelmi Tár, I.—XXV. (1855—1878). — Theiner: Vetera Monumenta historica Hungariam sacram illustrancia, I.—II. (1859—60). — Knauz: Monumenta ecclesiae Strigoniensis, I.—III. — Wagner Car.: Analecta Scepustii, I.—IV. (1774—78). — Marczali, Enchiridion fontium historiae Hungarorum (1901). — Wenzel: Codex dipl. Hung. Andegavensis I.—VI.

Szentpétery: Regesta rerum stirpis Arpadianae criticodiplomatica, 1923 n., obsahuje regesta listin vydaných z král. kanceláře árp. — Illés: Bevezetés a magyarjog történetébe (1910), uveřejnil výběr listin k právním dějinám, str. 247. násl. Okleveles függelék a jogforrások történetéhez.

Listiny k dějinám šlechtických rodin. Codex comitum Zichy, 9. sv. (1871—1899). — Gróf Károly család oklevéltára, 5. sv. (1882 až 1897). — Gróf Sztáray család oklevéltára (1887, 1889). — Szerényi: Monumenta inclytæ familiae Majthenyanæ (1897). — Reviczky: A revisnye Reviczky család okmánytára (1878). — Géresi Kálmán, A nagy gróf Károlyi család oklevéltára (1882). — Palásthy Pál: Palásthyák (1890).

Pro pochopení výrazů v právních pramenech uherských vůbec srov. Bartal Ant.: Glossarium mediæ et infimæ latinitatis regni Hungariae (1901).

OBSAH:

	Strana
Úvod	5
§ 1. Legendy a letopisy	9
§ 2. Královské dekrety	11
§ 3. Kodifikace právní	18
§ 4. Komitátní statuty	27
§ 5. Prameny městského práva	29
§ 6. Prameny práva horního	39
§ 7. Listiny	42